

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային արժեհամակարգի ձևավորման գործում

Առարկան՝ Հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Թովմասյան Սուսաննա

Ուսումնական հաստատություն՝ Արտաշատի 1-ին հիմնական դպրոց

Երևան 2023

ԹԵՄԱՆ՝ Էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային
արժեհամակարգի ձևավորման գործում
ՀԱՐՅԸ՝ ՈՐՆ Է ԷՊՈՍԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ,
ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԵԼԻ Է ՎԵՐՈՆՇՅԱԼ ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ ՍԵՐՄԱՆԵԼ
ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԷՊՈՍԻ ՄԻՋՈՑՈՎ
ԿԱՏԱՐՈՂ՝ Թովմասյան Սուսաննա

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	4
Գլուխ 1. Հայ ազգային էպոսի բացահայտում. ծագումը և սիմվոլիզմը.....	5
Գլուխ 2 . Հայ ազգային էպոսի ինտեգրումը դարոցական ծրագրերում. էպոսի ազդեցությունը հայրենասիրության և ազգային արժեքների վրա	12
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	19
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Պատմության ընթացքում էպիկական պատմությունները առանցքային դեր են խաղացել հասարակությունների հավաքական գիտակցության և ինքնության ձևավորման գործում՝ հանդես գալով որպես մշակութային ժառանգության և ընդհանուր արժեքների շտեմարան: Այս պատմությունները, որոնք հաճախ արմատավորված են ազգի մշակութային հյուսվածքում, ապացուցել են, որ հզոր գործիքներ են հայրենասիրությունը խթանելու և համախմբված ազգային արժեքային համակարգ սնուցելու իր քաղաքացիների շրջանում: Այս հետազոտական աշխատանքը ուսումնասիրում է հայ ազգային էպոսի խորը ազդեցությունը հայրենասիրության զարգացման և կրթական շրջանակներում ազգային արժեհամակարգի հաստատման վրա: Կրթության դինամիկ տիրույթում հայկական ազգային էպոսը կարևոր դեր է ստանձնում, քանի որ այն ջանում է սերմանել հպարտության, համերաշխության և ընդհանուր նպատակի խորը զգացում գալիք սերնդի՝ Հայաստանի ապագան կառուցողների միջև:

Ինչպես պատմական, այնպես էլ ժամանակակից կրթական պրակտիկաների մանրակրկիտ քննության միջոցով այս հետազոտությունը լույս կսփռի այն մեթոդների վրա, որոնք կիրառվում են հայկական ազգային էպոսի հուզական ուժը օգտագործելու համար՝ ձևավորելու սովորողների պատկերացումները սեփական մշակութային ժառանգության վերաբերյալ: Ուսումնասիրելով այս ինտեգրման ազդեցությունը բնավորության, էթիկական արժեքների և քաղաքացիական ներգրավվածության զարգացման վրա՝ մենք կբացահայտենք ազգային էպոսը կրթական միջավայրում ինտեգրելու հետևանքները:

Հետազոտության նպատակն է՝

- Ուսումնասիրել հայ ազգային էպոսի ազդեցությունը հայրենասիրության զարգացման և ազգային արժեհամակարգի ձևավորման վրա կրթական համատեքստում
- Ուսումնասիրել մանկավարժական ռազմավարությունները, որոնք օգտագործվում են հայ ազգային էպոսը կրթության մեջ ներառելու համար՝ գնահատելով դրանց ազդեցությունը սովորողների ընկալումների և իրենց ժառանգության նկատմամբ վերաբերմունքի վրա:

Գլուխ 1. Հայ ազգային էպոսի բացահայտում. ծագումը և սիմվոլիզմը

Հայ ազգային էպոսը՝ «Սասունցի Դավիթը», մշակութային և պատմական հարստություն է, որն իր ակունքները սկսել է 8-րդ դարից: Այս էպոսի հիմքում ընկած է Սասունի Դավթի առասպելական կերպարը, որի պատմությունը միահյուսվում է հայկական ինքնությանը: Այս էպոսի արմատները ընկած են Սասունի տարածաշրջանում, որը գտնվում է արևելյան Թուրքիայի հիասքանչ լեռնային լանդշաֆտների մեջ:

8-րդ դարում Հայկական լեռնաշխարհը ահեղ մարտահրավերների ու տևական պայքարների մեջ էր: Հայերը շրջապատված էին հզոր կայսրություններով, ինչպիսիք էին Բյուզանդական կայսրությունը և Աբբասյան խալիֆայությունը, որոնք անընդմեջ ներխուժման և իրենց ենթարկվելու փորձեր էին անում[5]: Այս բուռն ժամանակներում հայտնվեց Դավիթը՝ որպես հույսի և դիմադրության խորհրդանիշ իր ժողովրդի համար: Նա մարմնավորում էր արիության, տոկունության և հայրենիքը պաշտպանելու անսասան հանձնառության արժանիքները:

Սասունցի Դավթի էպոսը սկիզբ է առել որպես բանավոր ավանդույթ, ինչպես ընդունված է եղել շատ հին մշակույթներում: Հնուտ պարոններն ու հեքիաթասացները ստանձնեցին այս հերոսական հեքիաթը սերնդեսերունդ փոխանցելու պատասխանատվությունը: Նրանց պատմությունները ոչ միայն զվարճանքի աղբյուր էին, այլև ծառայում էին հայ ժողովրդի պատմության և մշակութային ժառանգության պահպանմանը: Դարերի ընթացքում Սասունցի Դավթի պատմությունը զարգացավ տարբեր հեքիաթասացների վերապատմումներով ու զարդարանքներով: Յուրաքանչյուր պատմող ավելացրեց իր մեկնաբանությունները՝ նպաստելով էպոսի զարգացմանը[1]:

Էպոսի անցումը բանավոր խոսքից գրավորի տեղի ունեցավ 19-րդ դարում: Այս վերափոխումը եղավ հայ մտավորականների և գրողների ջանքերով, ովքեր գիտակցեցին այս պատմվածքի մեծ նշանակությունը իրենց մշակութային և ազգային ինքնության պահպանման գործում: Այս ժամանակահատվածում նկատվեց նոր հետաքրքրություն բանահյուսության և ավանդական գրականության նկատմամբ, ինչպես նաև մշակութային և քաղաքական մարտահրավերների պայմաններում այդ ժառանգության տարրերը պահպանելու հրատապության զգացում[2]:

Հայ ազգային էպոսի տոկունության և մշակութային նշանակության որոշիչ հատկանիշը բանավոր ավանդության ուժն է: Մերնդից սերունդ փոխանցված էպոսը դարձավ կենդանի, շնչող էություն, որը զարգանում էր յուրաքանչյուր վերապատման հետ: Բանավոր ավանդույթը առանցքային դեր է խաղացել էպոսի պահպանման գործում, նույնիսկ քաղաքական ցնցումների կամ բռնաճնշումների ժամանակ, երբ գրավոր գրառումները կարող էին ոչնչացվել:

Պատմողականության ասպեկտն ինքնին փոխակերպման փորձ էր, քանի որ յուրաքանչյուր պատմող իր նրբություններն ու հեռանկարները ավելացրեց պատմվածքին: Այս դինամիկ որակը թույլ տվեց էպոսին արդիական մնալ փոփոխվող պատմական համատեքստերում՝ ապահովելով, որ այն մնա հայկական ինքնության հնչեղ արտացոլանքը:

Գիտնականներն ու գրողները ստանձնել են Սասունցի Դավթի էպոսի զանազան տարբերակները հավաքելու և կազմելու ծանր գործը տարբեր աղբյուրներից: Նրանք ուսումնասիրում էին հին ձեռագրերը, խորհրդակցում տարեց հեքիաթասացների հետ և ճանապարհորդում հեռավոր վայրերով՝ հավաքելու էպոսի կիսատ մնացած դրվագները: Հետազոտության ու պահպանման այս բժախնդիր աշխատանքը իր գագաթնակետին հասավ «Սասունցի Դավթի» գրավոր տարբերակի կազմմամբ ու հրատարակմամբ, որի հեղինակը եղավ Գարեգին Սրվանձտյանը[6]:

Էպոսի գրավոր տարբերակը ավելի լայն լսարան ունեցավ: Նրա հրատարակությունը հնարավորություն տվեց թե՛ Հայաստանում, թե սփյուռքում եղած հայերին ավելի սեղմ կապվել իրենց մշակութային արմատներին ու ժառանգությանը: Սասունցի Դավթի էպոսը համախմբող ուժ ծառայեց՝ հայ ժողովրդի մեջ սերմանելով հավաքական հպարտության և ինքնության զգացում:

Բանավոր ավանդույթը նաև հանդես եկավ որպես միավորող ուժ՝ կապելով հայերին միմյանց հետ ընդհանուր պատմությունների և մշակութային հիշողության միջոցով: Երբ էպոսը անցնում էր մի պատմողից մյուսը, այն պահպանում էր շարունակականության զգացումը՝ ամրապնդելով հայ ժողովրդի հավաքական գիտակցությունը և խթանելով միասնության և հպարտության զգացումը նրանց ընդհանուր ժառանգության հանդեպ[3]:

Ժամանակի ընթացքում «Սասունցի Դավթի» դարձել է ավելին, քան

պարզապես հերոսական հեքիաթ: Այն վերածվել է ազգային խորհրդանիշի, որը ներկայացնում է հայ ժողովրդի մնայուն ոգին և նրա ազատության ու ինքնորոշման ձգտումը: Էպոսի տոկունության, զոհաբերության և հայրենիքի հանդեպ անմնացորդ սիրո թեմաները ամրացրել են նրա տեղը որպես հայ գրականության մեջ:

Անդրադառնանք տարածաշրջանին, որտեղ զարգանում են դեպքերը: Սասունը, որը հաճախ անվանում են «Էպոսի սիրտը», ծառայում է որպես այս հավերժական պատմվածքի գրավիչ ֆոն և էական կերպար: Լինելով պատմական Հայաստանի խորդուբորդ լեռներում՝ Սասունի աշխարհագրական մեկուսացումը նշանակալի դեր է խաղացել էպոսի ձևավորման գործում՝ այն դարձնելով սագայի անբաժանելի մասը:

Տարածաշրջանը լեռնային է, դեպի երկինք ձգվող զագաթներով և արտաքին աշխարհից թաքնված խոր հովիտներով: Այս բնական ամրությունները ոչ միայն պաշտպանել են արտաքին սպառնալիքներից, այլ նաև նպաստել են եզակի մշակույթի զարգացմանը, որը ծաղկել է ինքնաբավության և անկախության մեջ: Սասունցիները սովորել են հարմարվել և գոյատևել այս դաժան միջավայրում՝ կապ հաստատելով իրենց ինքնության մեջ խորապես արմատացած հողի հետ[5]:

Պատմությունը ծավալվում է մի դարաշրջանում, երբ Սասունը քաջարի ռազմիկների, հին ավանդույթների և ազնվական առաքինությունների երկիր էր: Լեռներն իրենք կերպարներ են էպոսում, իրենց ահռելի ներկայությամբ արտացոլում են արդտեղ ապրողների ուժն ու տոկունությունը: Լեռները սասունցիների անմահ վճռականության և աննկուն կամքի վկաներն են:

Մենք ականատես ենք լինում խիզախ և ազնվական հերոսի՝ Դավիթի փորձություններին: Սասունի դժվարին տեղանքը խոչընդոտ է դառնում նրա որոնումների մեջ՝ արտացոլելով այն դժվարությունները, որոնք նա պետք է հաղթահարի իր վերջնական նպատակին հասնելու համար: Սակայն այս դժվարությունները փոխաբերականորեն ցույց են տալիս Դավթի ներքին մարտերը՝ ամեն քայլափոխի ստուգելով նրա բնավորությունն ու վճռականությունը:

Սասունցի Դավթի էպոսը՝ հայ գրականության գլուխգործոցը, պատմում է առասպելական հերոսի կյանքն ու գործերը, ում անունը դարձել է քաջության և արիության սիմվոլ: Պատմությունը սկսվում է Դավիթի ծնունդով, ով ծնվել է Սասունի ազնվական տանը, մի ընտանիքում, որը հայտնի է իր ուժով և քաջությամբ[1]:

Դավիթը երիտասարդ տարիքից դրսևորում է բացառիկ ֆիզիկական կարողություն և սուր միտք՝ իրեն սպասվող մեծ ճակատագրի նկատմամբ:

Երբ նա մեծանում է, Դավթի մարտական կարողությունները հղկվում են խիստ մարզումների և փորձառու մարտիկների առաջնորդության միջոցով: Նա սովորում է մարտավարում, նետաձգության և ձիավարության արվեստը: Այնուամենայնիվ, այս արտաքին ուժի մեջ նա պայքարում է պատասխանատվության խոր զգացումի և իր հայրենիքն ու ժողովրդին պաշտպանելու ցանկության հետ:

Երբ պատմությունը ծավալվում է, Դավիթը բախվում է մի շարք մարտահրավերների, որոնք ստուգում են նրա հմտություններն ու բնավորությունը: Զավթիչ բանակները բռնակալ նվաճողների գլխավորությամբ սպառնում են Հայաստանի գոյությանը, և Դավթի վրա է ընկնում՝ որպես պատվար կանգնել ներխուժող խավարի դեմ: Իր մարտերի ընթացքում նա մարմնավորում է հայկական առաքինությունների էությունը՝ ի ցույց դնելով քաջությունը, պատիվը և անսասան հավատարմությունը իր ժողովրդին[4]:

Բայց Դավիթը պարզապես հերոս չէ: Էպոսը խորանում է նրա ներքին կոնֆլիկտի ու բարոյական երկընտրանքների մեջ: Պատերազմի ծանրությունն ու սիրելիների կորուստը խոցում են նրա հոգին, թողնելով նրան տարանջատված հաղթանակի ձգտման և մարդկային կյանքեր պահանջող գնի միջև:

Երբ էպոսը հասնում է իր գագաթնակետին, Սասունցի Դավիթը դառնում է հայի տոկունության և վճռականության մնայուն խորհրդանիշ[4]: Նրա անմնացորդ նվիրումը իր հայրենիքին և իր ժողովրդին, անհաղթահարելի թվացող դժվարությունների առաջ ցույց տված նրա քաջությունը և այդ ամբողջի բեռը կրելու պատրաստակամությունը նրան դարձնում են օրինակելի խորհրդանիշ հայ մշակույթի մեջ:

Սասունցի Դավթի էպոսը, կարող ենք ասել, հմայող հեքիաթ է մի քաջարի հերոսի մասին, որի ճանապարհորդությունը մարմնավորում է հայկական առաքինությունների էությունը: Այն ինքնաբացահայտման, սիրո և պարտականությունների պատմություն է, որը բացահայտում է մարդկային էության բարդությունները և դժբախտության մեջ հայտնված ազգի մնայուն ոգին: Դավթի ժառանգությունը շարունակում է վառ շողալ որպես հույսի և տոկունության փարոս

Հայաստանի և նրա սահմաններից դուրս:

Էպոսն ընթերցելիս առնչվում ենք մի քանի կարևոր կետերի՝ անկախության համար պայքար, զոհողություն և սեր հայրենիքի հանդեպ, էթիկական երկրնտրանքներ և բարոյական երկիմաստություն: Համառոտ անդրադառնանք դրանցից յուրաքանչյուրին:

Հայ ազգային էպոսը հանդես է գալիս որպես հայ ժողովրդի աննկուն ոգու հավերժական օրհներգ, որը միահյուսվել է Հայաստանի պատմության և ինքնության մեջ: Դարերի ընթացքում Հայաստանը մի շարք արշավանքներ ու օտար տիրապետություններ է ապրել, այդ թվում՝ Արաբական խալիֆայության և Օսմանյան կայսրության կողմից: Իր հզոր բովանդակության միջոցով էպոսը հարգանքի տուրք է մատուցում անկախության համար մղվող անողոք պայքարին և հայ ժողովրդի՝ իր ինքնիշխանությունը վերականգնելու կատաղի վճռականությանը:

Պատմությունը ծավալվում է հերոսական գործիչների և պատմական իրադարձությունների ոսպնյակի միջով, վառ կերպով պատմելով այն կռիվների մասին, որոնց բախվել են հայերը, երբ նրանք կռվում էին պաշտպանելու իրենց հայրենիքը: Յուրաքանչյուր էպիկական դրվագ արտացոլում է հայ ժողովրդի քաջությունը, տոկունությունն ու համառությունը, ով դիմակայել է արտաքին ճնշումներին և փորձել է պահպանել իր մշակութային ժառանգությունը դժվարությունների պայմաններում:

Անկախության հայեցակարգը միայն տարածքային ինքնիշխանության մեջ չի երևում: Այն ներառում է լեզվի, մշակույթի և ավանդական արժեքների պահպանումը: Պատմելով անցյալի մաքառումները՝ էպոսը ծառայում է որպես հայերի սերունդների կատարած զոհաբերությունների հզոր հիշեցում, ոգեշնչելով ներկա և ապագա սերունդներին շարունակելու ազատության և ինքնորոշման իրենց որոնումները:

Խոսենք զոհողությանն և հայրենիքի հանդեպ ունեցած սիրո մասին: Հայոց ազգային էպոսի հիմքում ընկած է հայրենիքի հանդեպ անմնացորդ սերը, որն արտահայտվում է զոհաբերության ու հերոսության խորը գործերով: Էպոսի հերոսները ներկայացվում են որպես իրենց հողին նվիրված օրինակներ, որոնք պատրաստ են արտասովոր զոհողությունների այն պաշտպանելու համար:

Նրանց գործողություններով էպոսն ընդգծում է այն խորը զգացմունքային և

հոգևոր կապը, որ հայ ժողովուրդն ունի իր հայրենիքի հետ: Էպոսը բարձրացնում է անձնուրացության, հավատարմության և կոլեկտիվ բարեկեցությունը անձնական շահերից վեր դասելու պատրաստակամության արժանիքները: Կերպարներն ընդունում են այն գաղափարը, որ հայրենիքի պահպանումը սոսկ պարտականություն չէ, այլ սիրո աշխատանք, որը կապում է ժողովրդին իր արմատներին և ամբողջ պատմությանը:

Հայկական սփյուռքի համատեքստում այս թեման լրացուցիչ նշանակություն է ստանում: Չնայած հեռավորությանը և ժամանակի պատճառով իր պապենական հողից բաժանված լինելուն՝ սփյուռքը պահպանում է իր կապվածությունը Հայաստանին՝ սնուցելով և փայփայելով այն մշակութային ժառանգությունը, որն իր մեջ ներառում է էպոսը: Հայրենիքի հանդեպ սերը ծառայում է որպես համախմբող ուժ, որը միավորում է աշխարհասփյուռ հայությանը և ոգեշնչում նրանց՝ թեկուզ հեռվից ակտիվորեն նպաստելու Հայաստանի բարօրությանն ու բարգավաճմանը:

Հայոց ազգային էպոսը խորը խորանում է նաև մարդկային էության բարդությունների և էթիկական երկրնտրանքների բարդությունների մեջ: Նրա կենտրոնական դեմքը՝ Դավիթը, պատկերված է ոչ թե որպես սովորական հերոս, այլ որպես բազմակողմ կերպար, որը մարտնչում է ներքին պայքարների և բարոյական երկիմաստությունների հետ: Էպոսը տալիս է Դավթի ճանապարհորդության նրբերանգ դիմանկարը՝ ուսումնասիրելով նրա անձնական ցանկությունների, բարոյական կողմնացույցի և հասարակական ակնկալիքների միջև եղած լարվածությունը:

Դավիթի պայքարը վրեժխնդրության հայեցակարգի և դրա հետևանքների հետ ռեզոնանսավում է համընդհանուր մարդկային փորձառության հետ: Էպոսը ներկայացնում է նրա կատարած ընտրությունների հոգեբանական ասպեկտը՝ լույս սփռելով պատերազմի հուզական ազդեցության և արդարության ձգտման վրա: Ներկայացնելով իր հերոսների առջև ծառայած ներքին երկրնտրանքները՝ էպոսը հաղթահարում է ժամանակի և տեղի սահմանները՝ ներկայացնելով մարդկային կյանքերի բարդությունների սուր արտացոլումը:

Այս էթիկական երկրնտրանքների ու բարոյական երկիմաստությունների միջով հայոց ազգային էպոսը ձեռնպահ է մնում հերոսության իդեալականացված

տարբերակ ներկայացնելուց: Փոխարենը, այն ռեալիզմի և իսկականության տարր է մտցնում պատմվածքում՝ թույլ տալով ընթերցողներին կապ հաստատել իրենց առջև ծառայած հուզական պայքարների հետ:

Ամփոփելով այս գլուխը նշենք, որ հայ ազգային էպոսը հայկական ինքնության և տոկունության խոր ուսումնասիրություն է՝ միահյուսելով անկախության համար պայքարի, հայրենիքի հանդեպ զոհաբերության և սիրո, բարոյական երկընտրանքների և բանավոր ավանդության ուժի թեմաները: Էպոսն իր պատմվածքի միջոցով մարմնավորում է հայ ժողովրդի աննկուն ոգին՝ ծառայելով որպես ոգեշնչման և մշակութային հպարտության հավերժական աղբյուր անցյալ, ներկա և ապագա սերունդների համար: Նրա մնայուն ժառանգությունը շարունակում է ռեզոնանսվել ամբողջ աշխարհում հանդիսատեսի մոտ՝ ակնարկ տալով մարդկային խորը փորձառություններին, որոնք անցնում են ժամանակն ու սահմանները:

Գլուխ 2. Հայ ազգային էպոսի ինտեգրումը դպրոցական ծրագրերում. էպոսի ազդեցությունը հայրենասիրության և ազգային արժեքների վրա

Ինչպես նշեցինք առաջին գլխում, հայ ազգային էպոսը Հայաստանի անգնահատելի մշակութային ժառանգությունն է: Սերունդներով փոխանցված այս էպիկական պոեմը նշանակալի դեր է խաղացել հայ ժողովրդի հավաքական ինքնության, հայրենասիրության և ազգային արժեքների ձևավորման գործում: Դպրոցական ուսումնական ծրագրերում այս էպոսի ինտեգրումը հնարավորություն է ընձեռում խորը ազդեցություն ստեղծել սովորողների՝ իրենց պատմության ըմբռնման վրա, խթանելով հպարտության զգացումը իրենց ժառանգության նկատմամբ և սնուցել ամուր նվիրվածություն ազգային արժեքներին:

Էպոսը հարուստ է և բազմաշերտ՝ խիզախության, արդարության, հավատարմության և զոհաբերության թեմաներով, որոնք երևում են ամբողջ ընթացքում: Կերպարները մարմնավորում են հայկական մշակույթի կողմից փայփայված հիմնական արժեքները՝ ընդգծելով պատվի, ընտանեկան կապերի և հողի հետ խորը կապի կարևորությունը: Սասունցի Դավիթը՝ կենտրոնական դեմքը, հանդես է գալիս որպես այս արժեքների մարմնավորում՝ տիպար ծառայելով ապագա սերունդների համար:

Հայկական ազգային էպոսը դպրոցական ծրագրերում ընդգրկելը կարևորագույն նշանակություն ունի, քանի որ այն բացառիկ հնարավորություն է տալիս հայ երիտասարդներին կապվելու իրենց նախնիների անցյալի և ժառանգության հետ: Ուսումնասիրելով էպոսը, սովորողները կարող են ավելի խորը պատկերացում կազմել իրենց մշակութային արմատների մասին և գնահատել իրենց նախնիների զոհաբերությունները՝ պաշտպանելու իրենց ինքնությունն ու հայրենիքը:

Իրենց անցյալի հետ այս կապի միջոցով սովորողները կարող են նաև ուժ և տոկունություն հաստատել իրենց կյանքում, քանի որ սովորում են էպոսի հերոսների ցուցաբերած խիզախության և վճռականության օրինակներից: Ավելին, էպոսի ուսումնասիրությունը հայ սովորողները մեջ կխթանի հպարտության և պատկանելության զգացումը՝ ստեղծելով մշակութային ինքնության ավելի ուժեղ զգացում և համայնքը միավորող ընդհանրություն:

Բացի իր մշակութային նշանակությունից, հայ ազգային էպոսն ունի նաև

ակադեմիական արժեք: Այն արժեքավոր պատկերացումներ է տալիս պատմական իրադարձությունների, հասարակական նորմերի և հայոց լեզվի և գրական ավանդույթների էվոլյուցիայի վերաբերյալ: Վերլուծելով էպոսի լեզուն, կառուցվածքը և թեմաները, սովորողները կարող են ավելի խորը գնահատել պատմվածքի արվեստը և նրա դերը մշակութային ժառանգության պահպանման գործում:

Հայրենասիրության և ազգային հպարտության զգացում զարգացնելն էական նշանակություն ունի ցանկացած երկրի զարգացման և սոցիալական համախմբման համար: Դրան հասնելու հզոր մեթոդներից մեկը մշակութային կրթությունն է, որտեղ ազգի պատմությունն ու ժառանգությունը ուսուցման առաջին պլան է բերվում: Հայաստանը, որը հարուստ է պատմական և մշակութային ժառանգությամբ, կարող է մեծ օգուտ քաղել իր ազգային էպոսը դպրոցական ծրագրերում ներառելուց: Դրանով սովորողներին հնարավորություն կտրվի ուսումնասիրել իրենց երկրի անցյալը, հասկանալ իրենց նախնիների պայքարն ու հաղթանակները և խորապես գնահատել իրենց ժառանգությունը՝ դրանով իսկ խթանելով հայրենասիրության ուժեղ զգացումը և իրենց ազգի ապագան կերտելու պարտավորությունը:

Հայոց ազգային էպոսում Դավթի կերպարը հերոսության և զոհաբերության իսկական ոգու օրինակ է: Երբ սովորողներն ուսումնասիրեն Դավթի քաջության, անձնուրացության և վճռականության դրսևորումները, նրանք կոգեշնչվեն այս օրինակելի քայլերից: Էպոսի հերոսների ցուցադրած խիզախությունները կյանքի արժեքավոր դասեր են տալիս առաջնորդության, տոկունության և հավատարմության վերաբերյալ՝ ծառայելով որպես երիտասարդ մտքերի ոգեշնչման աղբյուր:

Հայկական ազգային էպոսի ուսումնասիրության միջոցով սովորողները կարող են հպարտության զգացում զարգացնել իրենց մշակութային ժառանգության նկատմամբ: Երբ նրանք առնչվեն իրենց նախնիների մաքառումներին և հաղթանակներին, նրանք կսկսեն իրենց տեսնել որպես մեծ ժառանգության հետնորդներ՝ սնուցելով իրենց իսկ հայրենասիրությունը: Այս զգացմունքային կապը իրենց ազգի անցյալի հետ կսերմանի պարտքի և պատասխանատվության զգացում իրենց հայրենիքի հանդեպ՝ խթանելով նրա ապագայի համար դրականորեն նպաստելու պարտավորությունը: Հայկական ազգային էպոսը դպրոցական ծրագրերում ներառելով՝ հայ սովորողներին կտրամադրվի խորը պատկերացում

իրենց երկրի պատմության և ժառանգության մասին: Իրենց նախնիների մաքառումների և հաղթանակների այս գնահատանքը կհանգեցնի ազգային հպարտության ավելի ուժեղ զգացողության, մշակութային ինքնությունը պահպանելու հանձնառության և իրենց ազգի ապագան կերտելու խորը պատասխանատվության: Նման կրթական նախաձեռնությունները ոչ միայն նպաստում են սովորողների պատկանելության ավելի ուժեղ զգացողությանը, այլև հիմք են դնում ներդաշնակ և միասնական հասարակության համար, որը հզորացած է իր անցյալի արժանիքներով:

Որպես կրթության գործիք՝ էպոսը ծառայում է որպես երիտասարդ սովորողների սրտերում և մտքերում ազգային արժեքներ և բարոյականություն սերմանելու հզոր միջոց: Էպոսի հիմքում նրա կերպարներն են, որոնց գործողություններն ու ընտրությունները հանդիսատեսի համար բարոյական կողմնացույց են ծառայում: Քաջարի հերոսից մինչև խորամանկ հակառակորդը, յուրաքանչյուր կերպար ներկայացնում է մարդկային վարքագծի յուրահատուկ կողմը, որը թույլ է տալիս սովորողներին ուսումնասիրել բարոյական երկընտրանքների բարդությունները: Էպոսը խորանում է բարու և չարի, ճիշտի և սխալի միջև պայքարի մեջ՝ ստիպելով սովորողներին քննադատաբար գնահատել յուրաքանչյուր հերոսի որոշումների հետևանքները:

Քաջությունը հայոց ազգային էպոսում անընդհատ կրկնվող թեմա է: Անվախ հերոսները սուսկ սրեր բռնած մարտիկներ չեն, այլ անհատներ, ովքեր անսասան քաջությամբ դիմագրավում են դժբախտությունները: Այս պատկերների միջոցով սովորողները սովորում են ճիշտը պաշտպանելու կարևորությունը՝ նույնիսկ անհաղթահարելի թվացող մարտահրավերների դեպքում: Նրանք գալիս են այն եզրահանգմանը, որ խիզախությունը վախի բացակայությունը չէ, այլ այն հաղթահարելու կարողությունը՝ հասնելով վեհ նպատակներին:

Զոհաբերությունը մեկ այլ կենտրոնական արժեք է, որը պատկերված է էպոսում: Հերոսները հաճախ անձնուրաց ընտրություն են կատարում, որոնք օգուտ են բերում իրենց համայնքներին կամ ազգին, ցույց տալով հավաքական բարեկեցությունը անձնական ցանկություններից վեր դասելու կարևորությունը: Սովորողներին կսկսեն խորհել զոհաբերության իմաստի մասին և ինչպես այն կարող

է ամրապնդել կապերը հասարակության մեջ: Ականատես լինելով նման զոհողությունների խորը ազդեցությանը՝ նրանք սովորում են կարեկցանքի արժեքը՝ հիմք դնելով պատասխանատու և հոգատար քաղաքացիների համար:

Հավատարմությունը առաքինությունն է, որը մեծարվում է ողջ էպոսի ընթացքում: Հերոսների անմնացորդ հավատարմությունը իրենց հայրենիքին ցույց է տալիս նվիրվածության կարևորությունը: Սովորողներին խրախուսվում է մտածել իրենց կյանքում հավատարմության կարևորության մասին՝ լինի դա իրենց ընտանիքի, ընկերների կամ երկրի նկատմամբ: Էպոսն ընդգծում է, որ հավատարմությունը ոչ միայն կույր հավատարմություն է, այլ փոխադարձ հարգանքի և վստահության վրա հիմնված պարտավորություն:

Արդարությունը բարոյական սկզբունք է, որը խորապես ներդրված է հայոց ազգային էպոսի մեջ: Հերոսները հաճախ ոտքի են կանգնում հանուն արդարության՝ պայքարելով կեղեքման ու բռնակալության դեմ: Այս պատմությունների միջոցով սովորողները սովորում են արդարության և հավասարության պահպանման կարևորությունը՝ ոգեշնչելով նրանց դառնալ արդարության ջատագովներ իրենց համայնքներում: Էպոսի միջոցով հասկանալով անարդար գործողությունների հետևանքները, նրանք խրախուսվում են հասարակության մեջ դրական փոփոխությունների կատարել:

Հայկական ազգային էպոսից ստացված դասերը նպաստում են սովորողների էթիկական շրջանակին՝ ձևավորելով նրանց բնավորությունը և դաստիարակելով իրենց համայնքի և ազգի հանդեպ պատասխանատվության ուժեղ զգացումը: Երբ նրանք ընկղմվում են էպոսի աշխարհում, սովորողներն ավելի խորը գնահատում են իրենց մշակութային ժառանգությունը և ազգային ինքնությունը:

Հայոց ազգային էպոսը կրթական ծրագրերում ներառելը երաշխավորում է, որ այս հավերժական արժեքներն ու բարքերը փոխանցվեն գալիք սերունդներին: Էպոսն ամրապնդում է այն գաղափարը, որ պատմությունը ոչ միայն հեռավոր հեքիաթ է, այլ կենդանի ժառանգություն, որը շարունակում է ազդել ներկայի և ապագայի վրա: Հասկանալով խիզախության, զոհաբերության, հավատարմության և արդարության նշանակությունը՝ սովորողները պատրաստ են կայացնել տեղեկացված և էթիկական որոշումներ՝ դրականորեն նպաստելով իրենց հասարակությանը և ազգին:

Ահա մի քանի մեթոդ, որոնց միջոցով կարելի է էպոսն ընդգրկել ուսումնական պրոցեսում՝ սերմանելով բարոյական արժեքների գաղափարը սովորողների մեջ:

1. Էպոսի ընթերցում և վերլուծություն

Էպոսի ընթերցման ընթացքում ուսուցիչները սովորողներին ծանոթացնում են հայոց ազգային էպոսին՝ տրամադրելով էպոսից ընտրված հատվածներ կամ էպոսի ամփոփված տարբերակներ: Նպատակն է սովորողներին ներգրավել էպոսի բովանդակության ուշադիր ընթերցանության և վերլուծության մեջ: Ուսուցիչները կարող են մասնատել էպոսը, կերպարները և թեմաները՝ ապահովելու համապարփակ ըմբռնում:

Վերլուծությունը հեշտացնելու համար ուսուցիչները կարող են վարել քննարկումներ և տալ մտածելու տեղիք տվող հարցեր: Օրինակ, նրանք կարող են սովորողներին հարցնել Սասունցի Դավթին հերոս դարձնելու առանձնահատկությունների, նրա առջև ծառայած մարտահրավերների և նրա մարմնավորած արժեքների մասին:

Ուսումնասիրելով հայոց ազգային էպոսը՝ ուսանողները ձեռք են բերում պատկերացումներ իրենց նախնիների կատարած սխրագործությունների և զոհաբերությունների մասին՝ զարգացնելով հպարտության զգացում իրենց մշակութային ժառանգության և պատմության նկատմամբ: Էպոսի՝ քաջության, միասնության և տոկունության թեմաները սովորեցնում են սովորողներին այն արժեքների մասին, որոնք կերտել են հայ ինքնությունն ու հայրենասիրությունը սերունդների ընթացքում:

2. Գեղարվեստական մեկնաբանություն

Գեղարվեստական մեկնաբանության միջոցով սովորողները կարող են ստեղծագործական և պատկերավոր ձևերով արտահայտել իրենց պատկերացումները հայոց ազգային էպոսի մասին: Ուսուցիչները կարող են կազմակերպել արվեստի սեմինարներ կամ տալ արվեստին առնչվող առաջադրանքներ, որտեղ սովորողները ստեղծում են նկարներ, քանդակներ կամ նույնիսկ կարճամետրաժ ֆիլմեր՝ ոգեշնչված էպոսից:

Ստեղծելով իրենց գեղարվեստական մեկնաբանությունները՝ սովորողները խորանում են էպոսի էության և թեմաների մեջ: Նրանք կարող են ընտրել հերոսական

գործողությունները, միասնության պահերը կամ բարոյական երկրնտրանքները, որոնց բախվում են հերոսները: Մա հնարավորություն է տալիս սովորողներին շոշափելի և արտահայտիչ կերպով ուսումնասիրել իրենց զգացմունքներն ու գաղափարները:

Գեղարվեստական արտահայտման միջոցով սովորողները կարող են պատկերել հայ ազգային էպոսում պատկերված հայրենասիրության, միասնության և քաջության արժեքները՝ դարձնելով այդ արժեքներն ավելի շոշափելի և առնչվող: Գեղարվեստական մեկնաբանությունները կարող են առաջացնել ազգային հպարտության զգացում և ոգեշնչել սովորողներին ընդունելու և տոնելու իրենց մշակութային ժառանգությունը:

3. Գրավոր առաջադրանքներ

Գրավոր առաջադրանքները հնարավորություն են տալիս սովորողներին ավելի խորը անդրադառնալու հայոց ազգային էպոսին: Այս առաջադրանքները կարող են տարբեր ձևեր ունենալ, օրինակ՝ շարադրություններ, բանաստեղծություններ կամ ստեղծագործական պատմվածքներ:

Օրինակ, սովորողները կարող են գրել շարադրություններ՝ քննարկելով հայրենասիրության նշանակությունը և նրա դերը ազգային արժեքների ձևավորման գործում, օրինակներ բերելով էպոսից՝ իրենց փաստարկները հաստատելու համար: Նրանք կարող են բանաստեղծություններ հորինել, որոնք ներառում են էպոսի թեմաների հետ կապված զգացմունքներն ու հպարտությունը: Ստեղծագործական պատմությունները կարող են ներառել էպոսի այլընտրանքային բովանդակության կամ ավարտի ստեղծում՝ ցուցադրելով իրենց սեփական մեկնաբանությունները և դրա ազդեցության ըմբռնումը:

Գրավոր առաջադրանքները թույլ են տալիս սովորողներին ուսումնասիրել և արտացոլել էպոսի հաղորդած արժեքներն ու բարոյական դասերը՝ ամրապնդելով հայրենասիրության և ազգային արժեքների նրանց ըմբռնումը: Իրենց մտքերը գրավոր ձևով արտահայտելը նպաստում է ներհայեցմանը և խրախուսում սովորողներին արտահայտել ազգային ինքնության և արժեքների սեփական զգացումը:

4. Դրամատիկական ներկայացումներ/բեմադրություններ

Դրամատիկական ներկայացումները սովորողներին հնարավորություն են

տալիս անմիջականորեն զգալ հայկական ազգային էպոսը՝ ստանձնելով դերեր որպես էպոսի հերոսներ: Սա ավելի խորը կապ կհաստատի հերոսների և սովորողների պայքարի և հաղթանակների հետ:

Ուսուցիչները կարող են կազմակերպել բեմադրություններ, որտեղ սովորողները կփորձեն են հիմնական տեսարանները: Սովորողները կարող են բացահայտել իրենց պատկերացրած կերպարների շարժառիթներն ու հույզերը՝ կյանք հաղորդելով էպոսին: Բեմադրությունն ինքնին, լինի դա բեմում, թե դասարանում, ստեղծում է էպոսի ուղերձների հավաքական ներգրավվածության և ընդհանուր գնահատանքի զգացում:

Հայկական ազգային էպոսի տեսարանների բեմադրությունն օգնում է սովորողներին ստանալ հերոսների դրսևորած քաջությունն ու վճռականությունը՝ ամրապնդելով հայրենասիրության և ազգային հպարտության արժեքները: Դրամատիկական ներկայացումները խրախուսում են ազգի պատմական պատմվածքների հավաքական գնահատանքը՝ խթանելով միասնության և ընդհանուր ինքնության զգացումը:

5. Համեմատություն այլ էպոսների հետ

Համեմատելով հայկական ազգային էպոսը տարբեր մշակույթների այլ ազգային էպոսների հետ՝ քննարկումներ են բացվում ամբողջ աշխարհում հերոսական պատմություններում հայտնաբերված ընդհանուր թեմաների և արժեքների շուրջ: Սովորողները կարող են ուսումնասիրել, թե ինչպես են այս թեմաները հիմք հանդիսանում հավաքական ինքնության և ազգային հպարտության ուժեղ զգացողության խթանման համար: Ուսուցիչները կարող են խրախուսել սովորողներին հետազոտել և ներկայացնել իրենց բացահայտումները տարբեր էպոսների վերաբերյալ՝ զուգահեռներ և հակադրություններ անցկացնելով հայոց ազգային էպոսի հետ: Այս համեմատական վերլուծությունը ոչ միայն ընդլայնում է նրանց գիտելիքները համաաշխարհային մշակույթների մասին, այլև ուժեղացնում է նրանց գնահատումը սեփական մշակութային ժառանգության եզակիության և նշանակության նկատմամբ: Համեմատելով հայկական ազգային էպոսը այլ ազգային էպոսների հետ՝ ընդգծվում են հայրենասիրության և ազգային արժեքների համընդհանուր թեմաները տարբեր մշակույթներում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Կրթության և մշակութային ժառանգության գորելենում հայ ազգային էպոսը ի հայտ է գալիս որպես կենսունակ թել, որը միահյուսում է հայրենասիրությունը և ազգային արժեհամակարգը: Այս հետազոտության ընթացքում մենք ճամփորդեցինք դեպի Հայաստանի ինքնության սիրտը, որտեղ հերոսության, տոկունության և ընդհանուր արժեքների անժամկետ պատմությունները սերնդեսերունդ անցել են՝ գտնելու սուր հնչեղություն դասասենյակների պատերի ներսում:

Հայ ազգային էպոսի ինտեգրումը կրթության մեջ խոստանում է ստեղծել ավելի սերտ հասարակություն, ինչպես հասկացանք այս հետազոտության ընթացքում: Ամրապնդելով ընդհանուր մշակութային արժեքները՝ հայ ազգային էպոսը խթանում է միասնության զգացումը, որն ավելին է քան անհատական շահը: Երբ սովորողները զբաղված լինեն էպոսի տոկունության, պատվի և հայ ազգային ինքնության թեմաներով, նրանք ավելի պատրաստ կլինեն իրենց շուրջը ևս տարածել հայրենասիրություն և քաջասրտություն:

Ավարտելով մեր հետազոտական աշխատանքը ակնհայտ է դառնում, որ հայ ազգային էպոսը ստանձնել է աննկուն ուժի դեր՝ նպաստելով ոչ միայն սովորողների մտավոր հարստացմանը, այլև նրանց բնավորության և քաղաքացիական գիտակցության ամբողջական զարգացմանը: Մշակութային ժառանգության միաձուլումը կրթության հետ, որի օրինակն է հայ ազգային էպոսը, վկայում է պատմվածքի հարատև ներուժի մասին՝ ազգի էթոս ձևավորելու գործում: Մինչ Հայաստանը ձգվում է դեպի իր ապագայի հորիզոնը, պարզ է, որ նրա էպիկական ավանդույթների ժառանգությունը կշարունակի լուսավորել դեպի ավելի միասնական, արժեքներով առաջնորդվող և հայրենասեր հասարակություն ուղին:

Հայ ազգային էպոսի մեջ մենք ականատես ենք լինում մի պատմություն, որը կամուրջ է անցյալի և ապագայի միջև և հիշեցում, որ սրտի կրթությունը նույնքան կենսական է, որքան մտքի դաստիարակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Գրիգորյան, Հայ ժողովրդական բանահյուսություն, Երևան, 1990
2. Ա. Դուրխանյան, Հայ գրականության պատմություն, Երևան, 2006
3. Հայ հին և միջնադարյան գրականության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի հոդվածների ժողովածու, Հովսեփ Օրբելին և Սասունցի Դավիթ հայ ժողովրդական էպոսը, Երևան, 2015
4. Հայրենասիրությունը Սասունցի Դավիթ էպոսում, 2013
<https://shorturl.at/dmDIR>
5. Մ. Աբեղյան, Մատենագրություն Սասունցի Դավիթ Հայ ժողովրդական վեպում, Երևան, 1939
6. Ս. Զաքարյան, Հայոց ինքնության հիմնահարցեր, Երևան, 2020